

УДК 657.633:631.15

Мельник К.П., здобувач

Луцький національний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЯ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЮ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ: ТЕОРЕТИКО - ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Розкрито теоретичні основи організації оперативного контролю, вивчено й проаналізовано особливості його нормативно – правового забезпечення. Досліджено проблемні питання організації оперативного контролю на підприємствах сільськогосподарської галузі, з'ясовані чинники, що мають безперечний вплив на ефективність його проведення в селі.

Ключові слова. Оперативний контроль, організація, сільське господарство, нормативне забезпечення, регламент, положення.

Melnyk K.

ORGANIZATION OF OPERATIONAL CONTROL IN AGRICULTURE: THEORETICAL - PRACTICAL ASPECTS

Reveals the theoretical foundations of operational control, studied and analyzed the features of its normative - legal support. Investigated issues of operational control of the business of the agricultural sector, clarified the factors that have an undeniable impact on the effectiveness of its holding in the countryside.

Keywords. Operational control, organization, agriculture, regulatory support, rules, regulations.

Мельник Е.П.

ОРГАНИЗАЦИЯ ОПЕРАТИВНОГО КОНТРОЛЯ В СЕЛЬСКОМ ХОЗЯЙСТВЕ: ТЕОРЕТИКО - ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Раскрыты теоретические основы организации оперативного контроля, изучены и проанализированы особенности его нормативно - правового обеспечения. Исследованы проблемные вопросы организации оперативного контроля на предприятиях сельскохозяйственной отрасли выяснены факторы, имеющие несомненное влияние на эффективность его проведения в селе.

Ключевые слова. Оперативный контроль, организация, сельское хозяйство, нормативное обеспечение, регламент, положение.

Мельник К.П.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Кризові явища, корупція, необґрунтованість соціально – економічної політики держави призвели до формування нових підходів в системі менеджменту сільськогосподарського підприємства. Ефективне управління діяльністю стає можливим за умови повсякчасного спостереження за ходом здійснення кожної окремо взятої господарської операції з метою оптимізації витрат та економнішого використання засобів й предметів праці. Така потреба забезпечується оперативним контролем, який проводиться в процесі господарювання та є гарантом якості і своєчасності інформації для прийняття рішень.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Оперативний контроль, що дозволяє своєчасно реагувати на появу відхилень та приймати відповідні коригувальні заходи по їх усуненню, відіграє ключову роль в результативному функціонуванні сільськогосподарських підприємств. Саме на цьому вдало зауважують О.Ю. Редько, І.І. Пилипенко, Т.О. Каменська: «Для того, щоб всі успішно функціонували, збільшували обсяги виробництва продукції та знижували її собівартість, раціонально використовували за призначенням матеріально - грошові засоби, виконували свої обов'язки щодо погашення боргів постачальникам та державі, правильно організовували та вели бухгалтерський облік, виникає потреба в щоденному внутрішньогосподарському контролі та аналізі. Контроль як функція управління надає змогу своєчасно виявити і усунути ті умови і чинники, які не сприяють ефективному веденню виробництва і досягненню поставленої мети» [8, с. 23]. Про зростання значення функції оперативного контролю як ефективного засобу управління свідчать останні результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них: Ф.Ф. Бутинець, Б.І. Валуєв, Н.Г. Виговська, В.М. Жук, М.Я. Дем'яненко, В.А. Дерій, І.К. Дрозд, Є.В. Калюга, Г.Г. Кірейцев, В.Г. Лінник, Ю.Я. Литвин, Л.В. Нападовська, О.А. Петрик, Л.В. Сотнікова, Р.Б. Чейз, В.О. Шевчук та інші. Науковці звертали увагу на визначення місця і функціонального призначення оперативного контролю, досліджували його інформаційне забезпечення, категорії та показники.

Цілі статті. Але, питання організації оперативного контролю на сільськогосподарських підприємствах не було розглянуте на належному рівні і потребує детального дослідження. Тому, вважаємо за необхідне вивчити та узагальнити теоретичні основи організації

контролю загалом, проаналізувати нормативно – правову базу щодо його здійснення, а також дослідити проблеми організації оперативного контролю в практичній діяльності підприємств галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Організація оперативного контролю на сільськогосподарських підприємствах – це складний багатоступеневий процес, який вимагає детального вивчення теоретичних основ щодо сутності та ролі організації в системі управління, а також з'ясування впливу специфічних особливостей сільськогосподарської галузі на формування основних організаційних засад оперативного контролю.

Процес організації оперативного контролю в сучасних умовах господарювання є досить невивчених напрямком вітчизняної науки. Ситуація пояснюється історичними фактами та державними перетвореннями в країні. В період планово - адміністративної економіки, що характеризувалась суворим державним наглядом за всіма напрямками діяльності підприємств, достатньо високої уваги приділялось всеохоплюючому народному контролю. Основними його організаційними і методичними прийомами було проведення раптовим перевірок, звірок, інвентаризацій та оглядів, що в сукупності формували систему оперативного контролю. Значення оперативного контролю в соціалістичному суспільстві зростало серед всіх гілок влади та сфер управління. Його роль в досягненні високих результатів господарювання, збереженні та розвитку соціалістичних норм та настроїв трудящих сформувала достатні підстави для пошуку методів та підходів впровадження його в практику сучасних підприємств.

Перебудова форм та відносин власності обумовила деформацію системи управління і як наслідок зміну системи контролю на підприємствах Пострадянського світу. Розвиток приватного та колективного сектора й практично повне зникнення державного спричинило формування нових підходів до побудови контрольної системи, в тому числі становлення і розвитку оперативного контролю.

Результати наукових досліджень впродовж останніх десятиріч свідчать про значні розробки та досягнення в галузі контролю. Достатньо уваги було приділено організаційними засадам внутрішньогосподарського контролю та аудиту. Однак, організація оперативного контролю висвітлена оглядово, про що говорить незначна кількість наукових праць та літературних джерел з цього питання. Для проведення комплексного дослідження його

організаційних засад необхідно вивчити та узагальнити основи організації контролю загалом з метою з'ясування їх відповідності ознакам, меті та завданням оперативного контролю.

Дослідження поглядів науковців щодо сутності поняття «організація» та «організація контролю» представлені у таблиці 1.

Аналіз та узагальнення існуючих наукових поглядів дозволи встановити, що під організацію часто розуміють об'єднану діяльність людей; стан, вид системи; елемент управлінської системи; внутрішню впорядкованість; сукупність явищ, процесів, дій; сукупність взаємозалежних стадій (етапів) та інше. В результаті можна зробити висновок, що організація – це важливий елемент управління, а оскільки контроль, є ключовою функцією управління, то його належна організація сприяє високій ефективності діяльності підприємств.

В.І Ленін досліджуючи роль контролю в управлінні соціалістичною власністю, приділяв увагу і його організації. Мислитель зазначав, що організація контролю в широкому розумінні слова включає в себе наступні елементи: розробка заходів по виконанню прийнятого рішення; вибір основних шляхів реалізації; чіткий порядок постановки прийнятого на контроль рішення; визначення характеру і строків періодичної перевірки; залучення до контролю широкого активу громадськості; підведення підсумків реалізації постановки та інформування про це; аналіз підсумків проведеного контролю і висновки про них [10, с. 127]. Більшість із запропонованих елементів організації є актуальними і сьогодні при здійсненні оперативного контролю. Вони передбачають дотримання чіткості виконання завдань посадовими особами, посилення відповідальності, дотримання етичних норм та правил поведінки, що є одними із основних принципів оперативного контролю. Але, вважаємо недоцільним та фактично неможливим застосування широкого кола громадськості при здійсненні контролю в сучасних умовах. Досягти всебічної гласності контролю було реальним в часи проведення досліджень В.І. Леніна, так як держава в той час вимагала дотримання такого принципу і сама брала на себе зобов'язання по виконанні такого завдання. Сьогодні, коли рівень гласності щодо проведення контрольних заходів та оприлюднення результатів контролю обумовлюється потребами та інтересами іншого власника, здебільшого приватного, роль та участь громадськості обмежується або ліквідується повністю.

Таблиця 1

Визначення поняття «організація» та «організація контролю» в літературних джерелах

№ з/п	Автор, джерело	Визначення
1.	Економічна енциклопедія	Сукупність процесів або дій, які викликають об'єднання елементів, частин ціле, утворення життєздатної, стійкої системи; це внутрішнє впорядкованість, взаємодія відносно незалежних частин цілого, зумовлені його будовою та загальною метою [2, с. 230].
2.	О. Богданов	«Будь – яка людська діяльність об'єктивно є організовуючою або дезорганізовуючою. Найчастіше термін «організувати» - означає групувати людей для будь – якої мети, координувати та регулювати їх дії в дусі доцільної єдності» [4].
3.	Г. Соловійов	Функціональним призначенням організації як процесу є створення нових або удосконалення раніше створених і функціонуючих систем будь – якого типу [15, с. 8].
4.	Р.А. Белоусов, А.А. Модин	Заздалегідь визначаючи задачі, зміст, послідовність та строки здійснення необхідних робіт, організація усуває надлишкові витрати часу, виникнення різного роду збоїв в діяльності трудових колективів [1, с. 86].
5.	Н.Г. Виговська	Організація контролю – це складне поняття, яке виражає взаємозв'язок двох тлумачень: організація як впорядкованість взаємопов'язаних елементів та організація як сукупність цілеспрямованих контрольних процесів і дій [3, с. 348].
6.	В.П. Пантелеев	Під організацією внутрішньогосподарського контролю розуміє стійку, впорядковану сукупність підрозділів з контролю (осіб, які виконують контроль), з їх ієрархічними взаємозв'язками, що відображають впорядкованість як по вертикалі, так і по горизонталі управління [13, с. 231].
7.	Т.П. Смержанюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш	Організація внутрішньогосподарського контролю – це впорядкування взаємозв'язків системи контролю та процесу виробництва, в рамках якого здійснюються конкретні заходи [14, с. 36].
8.	Ю.Я. Литвин	Організація внутрішньогосподарського контролю в сільськогосподарських підприємствах спрямована на досягнення максимальної економічної ефективності виробництва при мінімальних затратах праці і коштів, спираючись на матеріальну зацікавленість працівників у результатах своєї праці [11, с. 122].

Сучасні дослідники організації контролю (Н.Г. Виговська, В.П. Пантелеев, Т.П. Смержанюк, Т.В. Шрам, В.Є. Труш, Ю.Я. Литвин та інші) до її характерних ознак відносять спрямованість та впорядкованість. Вважаємо, що ці риси є прийнятними та необхідними для якісного становлення системи оперативного контролю. Дієвість організаційних засад, а саме спрямованості на конкретний результат та впорядкованості елементів й етапів контрольного процесу, забезпечать підвищення ефективності всієї діяльності, окремих структурних підрозділів, посилення

відповідальності, економного витрачання ресурсів підприємства та обґрунтованого прийняття управлінських рішень.

Окрім аналізу та оцінки енциклопедичних видань і наукової літератури комплексне дослідження організації оперативного контролю передбачає розкриття основних положень законодавчих та нормативних документів усіх рівнів щодо даного питання. Характеристика та вимоги до організації контролю згідно міжнародних та національних нормативних актів згруповані та представлені у таблиці 2.

Узагальнення та оцінка положень основних нормативних актів стосовно організаційних засад внутрішнього контролю свідчить, що закордоном, в країнах з розвинутою ринковою економікою, приділяється більше уваги впровадженню ефективних механізмів внутрішнього контролю. Крім того, визначені чіткі принципи його дії, категорії, елементи, відповідальність та повноваження суб'єктів, передбачено створення гнучких моделей контролю з метою забезпечення потреб управлінського персоналу. Вітчизняне законодавство суттєво відстає від західних стандартів щодо організації ефективно діючого внутрішнього контролю, що накладає відбиток на економіку підприємств та країни вцілому. Тому, сьогодні гостро стоїть проблема у розробці основних організаційних засад контролю з врахування результатів наукових досліджень, позитивного зарубіжного досвіду з обов'язковим аналізом його щодо пристосування у вітчизняній практиці, та врахуванням специфіки діяльності кожного окремо взятого підприємства чи галузі.

Таблиця 2

Характеристика та вимоги до організації контролю згідно міжнародних та національних нормативних актів

№ з/п	Нормативно – правовий документ	Характеристика
1	2	3
1.	Стаття 1 Лімської декларації керівних принципів контролю, прийнятої 9 Конгресом Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI) у 1977 році,	Організація контролю є обов'язковим елементом управління суспільними фінансовими ресурсами, оскільки результатом такого управління є відповідальність перед суспільством [3, с. 346].

Продовження табл. 2

2.	Стандарт «Інтегрованої (концептуальної) основа внутрішнього контролю», що розроблена американським Комітетом спонсорських організацій Комісії Тредеуя (COSO)	Організації можуть оцінити й визначити шляхи вдосконалення систем контролю. COSO визначає внутрішній контроль як процес, здійснюваний радою директорів компанії, менеджментом, іншим персоналом, для забезпечення розумної гарантії досягнення таких цілей: ефективність та економічна доцільність операцій; надійність фінансового звітування; узгодженість із відповідними законами та нормативами [7]. Г.Г. Кірейцев з цього приводу зазначив, що за системою внутрішнього контролю COSO керівництво підприємством і персонал відповідають за виявлення ризиків, побудову і удосконалення цієї системи [9, с. 13].
3.	Міжнародний стандарт аудиту 610 «Розгляд роботи внутрішнього аудиту».	До елементів системи внутрішнього аудиту відносять: моніторинг внутрішнього контролю; перевірка фінансової і господарської інформації; перевірка економічності та продуктивності діяльності, включаючи не фінансові заходи контролю суб'єкта господарювання; перевірка законів, нормативних актів та інших зовнішніх вимог, а також політики, директив управлінського персоналу та інших внутрішніх вимог [12, с. 684].
4.	Закон України «Про підприємства в Україні»	Внутрішній контроль організовується (створюється) для задоволення внутрішніх користувачів економічної інформації, а порядок і методика його здійснення, цілі і завдання визначаються потребами саме цих користувачів [6].
5.	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»	Відповідальність за ведення бухгалтерського та внутрішньогосподарського обліку покладається на керівника. Також, стаття 10 цього Закону передбачає «для забезпечення достовірності даних бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства зобов'язані проводити інвентаризацію активів і зобов'язань...» [5].

Розкриття організаційних засад оперативного контролю не передбачене на законодавчому рівні зарубіжних країн та України. Але, він як «серцевина» чи фундаментальна основа внутрішнього контролю має враховувати вимоги до його організації. Отже, враховуючи загальнонаукове розуміння поняття «організація», її роль в системі управління, значення організації контролю, в тому числі внутрішньогосподарського в результативності господарювання, а також беручи до уваги зміст, мету, завдання та особливості оперативного контролю, вважаємо, що організація оперативного контролю – це комплекс цілеспрямованих заходів, впорядкованих за характером здійснення і термінами проведення, відповідає поточній господарській ситуації та потребам управління на кожен момент.

Рациональність організації оперативного контролю на сільськогосподарських підприємствах полягає у максимальному врахуванні теоретичних основ, практичних рекомендацій дослідників даного науково напрямку, а також, безумовно положень нормативних документів. Дотримання основних принципів становлення і функціонування системи оперативного контролю забезпечать йому

якісне та ефективне здійснення відповідно власної мети та цілей управління.

Впровадженню системи оперативного контролю на сільськогосподарських підприємствах передують аналіз організації виробництва, вивчення технологічних процесів, з'ясування структури управління. Тому організація оперативного контролю в сільському господарстві залежить від низки загальних та специфічних для даної галузі чинників. До загальних слід відносити: організаційно – правову форму підприємства, складність організаційної та виробничої структури, доцільність охоплення контролем різних аспектів діяльності, фінансову ресурсозабезпеченість, обсяги діяльності, розміри підприємства. Специфічними, для сільськогосподарських підприємств, вважаємо є: відносини власності, кадрове забезпечення, види діяльності, технологія виробництва, особливості оподаткування, пільгове кредитування, цільові державні підтримки, залежність від природного середовища.

Висновки. Отже, дослідження теоретичних основ організації контролю та аналіз його нормативно – правового забезпечення показали необхідність врахування їх при впровадженні та становленні ефективно діючої системи оперативного контролю. Крім того, доведено доцільність розробки внутрішніх регламентів по регулюванню процесу контролю безпосередньо на підприємствах. Вивчення специфіки виробництва сільськогосподарської продукції та особливостей діяльності підприємств галузі дозволили виокремити загальні та специфічні чинники, що мають беззаперечний вплив на побудову системи оперативного контролю на селі і потребують врахування при його здійсненні. Разом з тим, реалії практики обґрунтовують необхідність подальших досліджень в напрямку вирішення проблемних питань методичного та інформаційного забезпечення оперативного контролю в сільському господарстві.

1. Белоусов Р.А., Модин А.А. учиться рабо тать и хозяйствовать по – новому: (Беседы об управлении). – М Экономика, 1988. - 176с.
2. Богданов А.А. Тектология (Всеобщая организационная наука). Кн. 1-2. – М. Экономика, 1989.
3. Виговська Н.Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація: Монографія. – Житомир: ЖДТУ, 2008. – 532с.
4. Економічна енциклопедія: У трьох томах Т. 2 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848с.
5. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999р. №996-ХІІ // Бухгалтерський облік і аудит. – 1999. - №6. – С.3-8.

6. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991р. № 887-ХІІ . – ВВР.
7. Івахненко С.В. Нормативне забезпечення автоматизації корпоративного фінансового контролю: світовий досвід/ С.В. Івахненко// Фінанси України. – 2008. - №10. – с. 95-104.
8. Каменська Т.О. та ін. Облік, аналіз та внутрішній аудит витрат виробництва: Навч. посіб. / к.е.н., доцент каф. Бух. Обліку та аудиту ДАСОА Т.О. Каменська, д.е.н., проф., ректор ДАСОА, засл. Економіст України І.І. Пилипенко, к.е.н., проф., Національного Центру обліку та аудиту ДАСОА О.Ю. Редько. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2007. – 128с.
9. Кирейцев Г.Г. Бухгалтерський облік та науковці, що генерують ідеї його розвитку // Бухгалтерія в сільському господарстві, жовтень 2008, № 20 (221).
10. Ленин В.И. Полное собрание сочинений. – Т. 44.
11. Литвин Ю.Я. Організація бухгалтерського обліку, контролю і аналізу в сільському господарстві: Навч. Посібник. – К.: Вища шк., 1993. – 301с.: іл.
12. Міжнародні стандарти аудиту, надання впевненості та етики: Видання 2006 року / Пер. з англ. мови О.В. Селезньов, О.Л. Ольховікова, О.В. Гик, Т.Ц. Ширашидзе, Л.Й. Юрківська, С.О. Куліков. – К.: ТОВ «ІАМЦ АУ «СТАТУС», 2006. – 1152с.
13. Пантелеев В.П. Концепція внутрішньогосподарського контролю діяльності підприємств: методологія, організація, розвиток. Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня д.е.н. – К.: 2009. – 33 с.